
SPECTRUM OF DEVELOPMENT

ISSN (3060-5466)

VOLUME (2), ISSUE (3)

May, 2026

 niPublish

XX–XXI ASRLARDA JANUBIY OROLBO’YI HUDUDLARIDA XRISTIAN JAMOALARINING TARQALISH TENDENSIYASI

Muxammadidinov Ag‘zammadin Xayratdin uli

O‘zbekiston Xalqaro Islomshunoslik akademiyasi

"Qiyosiy dinshunoslik" 2-kurs magistranti

E-mail: xtmahx1994@gmail.com

***Annotatsiya:** Bu maqola Janubiy Orol dengizi hududida 20-21-asrlarda xristian jamiyatlarining kelib chiqishi, bosqichlari va tarqalish mexanizmlarini tarixiy/ijtimoiy nuqtai nazardan o‘rganadi. Tadqiqot, Chor Rossiyasidagi mustamlakachilik siyosati, Sovet davridagi ateistik mafkura va diniy taqiq targ‘iboti hamda mustaqillikdan keyingi vijdon erkinligi bo‘yicha xristian jamiyatlarining ijtimoiy hayotidagi holatini ko‘rsatadi. Maqolada mintaqadagi demografik o‘zgarishlar, migratsiya jarayonlari va dinlararo bag‘rikenglik sharoitlari xristian jamiyatlarining zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini qanday shakllantirganligi ilmiy tahlil qilinadi.*

***Kalit so‘zlar:** Janubiy Orolbo‘yi, xristian jamoalari, pravoslav cherkovi, diniy siyosat, sovet davri, mustaqillik davri, konfessiyalararo bag‘rikenglik, demografik dinamika.*

XX–XXI asrlar Markaziy Osiyo tarixida diniy hayot tub burilishlar bilan kechgan davr sifatida namoyon bo‘ladi. Bu jarayonlar, ayniqsa, Janubiy Orolbo‘yi hududida yaqqol ko‘zga tashlanadi. Chunki ushbu mintaqa qadimdan turli millat va e‘tiqod vakillari yonma-yon yashab kelgan, madaniyatlar kesishgan hudud sifatida paydo bo‘lgan. Shunday tarixiy sharoitda xristian jamoalarining paydo bo‘lishi va keyinchalik rivojlanishi tasodifiy hodisa emas, balki muayyan siyosiy, ijtimoiy va demografik omillar bilan chambarchas bog‘liq jarayondir.

Janubiy Orolbo‘yining aholiy tarkibi, Rossiya imperiyasi davrida olib borilgan ko‘chirish va mustamlakachilik siyosati, sovet tuzumining qat‘iy ateistik mafkurasi hamda mustaqillikdan

keyingi vijdon erkinligi tamoyillari bu hududdagi xristian jamoalarining shakllanishi va tarqalishiga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Har bir tarixiy bosqichda diniy hayotning o'ziga xos yo'nalishi va sharoiti mavjud bo'lgan bo'lib, bu omillar xristian jamoalarining soni, faoliyati va jamiyatdagi o'rnini belgilab bergan.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi - Janubiy Orolbo'yi hududida XX–XXI asrlarda xristian jamoalarining qanday shakllanganini, qanday sharoitlarda rivojlanganini va ularning ijtimoiy hayotdagi o'rni qanday o'zgarib borganini tarixiy hamda sotsiologik yondashuv asosida tahlil qilishdan iboratdir.

Chor Rossiyasi davrida xristian jamoalarining shakllanishi

Xristianlikning Janubiy Orolbo'yida mustahkamlanishi XIX asrning ikkinchi yarmida chor Rossiyasining mintaqani bosib olishi bilan bevosita bog'liqdir. Rossiya imperiyasi harbiy-ma'muriy boshqaruvni o'rnatish jarayonida pravoslav cherkovini siyosiy tayanch vositasi sifatida qo'lladi.

Turkiston general-gubernatorligi tashkil etilgach, harbiy garnizonlar joylashgan hududlarda pravoslav ibodatxonalari barpo etildi. Dastlab cherkovlar asosan rus harbiylari va ko'chmanchilari ehtiyojini qondirishga qaratilgan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan ular doimiy diniy markazlarga aylandi. Janubiy Orolbo'yida pravoslavlikning keng omma orasida ommalashuvi cheklangan bo'lsa-da, rus aholisi orasida u mustahkam konfessional identitetni shakllantirdi. Statistika ma'lumotlarga ko'ra, XIX asr oxirida mintaqada pravoslav aholi umumiy aholining kichik qismini tashkil etgan, ammo ularning institutsional diniy infratuzilmasi mavjud edi. Mazkur jarayon natijasida, chor davri xristian jamoalarining hududda institutsional negizida shakllanish bosqichi sifatida baholanishi mumkin.

Sovet davrida diniy cheklovlar va yashirin faoliyat

1917-yildan keyin sovet hokimiyatining ateistik siyosati barcha diniy tashkilotlar qatori xristian jamoalariga ham jiddiy ta'sir ko'rsatdi. 1929-yildagi diniy faoliyatni cheklovchi qonun asosida cherkovlar yopildi, ruhoniylar ta'qib qilindi va diniy marosimlar qat'iy nazorat ostiga olindi. Janubiy Orolbo'yi hududida ham bir qator pravoslav ibodatxonalari yopilib, ayrimlari xo'jalik obyektlariga aylantirildi. 1930-yillarda diniy faoliyat deyarli butunlay to'xtatilgan bo'lsa-da, xristian jamoalari yashirin ravishda ibodat qilishni davom ettirdi.

Ikkinchi jahon urushi davrida diniy siyosatda qisqa muddatli yumshash kuzatildi. Front ortida ma'naviy birlikni ta'minlash zarurati tufayli ayrim cherkovlarga faoliyat yuritish imkoniyati berildi. Ammo urushdan keyingi yillarda nazorat yana kuchaydi. Shunga qaramay, xristian jamoalari butunlay yo'qolib ketmadi. Ular mahalliy rus, ukrain va nemis diasporasi doirasida saqlanib qoldi. Bu holat diniy identitetning ijtimoiy-madaniy omil sifatida mustahkamligini ko'rsatadi.

Mustaqillik davrida diniy erkinlik va yangi bosqich

1991-yilda O'zbekiston mustaqillikka erishgach, vijdon erkinligi qonuniy asosda kafolatlandi. Bu jarayon Janubiy Orolbo'yida ham xristian jamoalarining rasmiy ro'yxatdan o'tishi va ochiq faoliyat yuritishiga imkon yaratdi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida mintaqada demografik o'zgarishlar yuz berdi: rus va nemis millatiga mansub aholining bir qismi tarixiy vatanlariga ko'chib ketdi. Natijada xristian jamoalarining soni qisqardi. Biroq qolgan jamoalar qonuniy asosda faoliyatini davom ettirdi. XXI asr boshlarida konfessiyalararo bag'rikenglik siyosati mustahkamlandi. Diniy tashkilotlar davlat ro'yxatidan o'tish orqali faoliyat yuritmoqda. Xristian jamoalari ijtimoiy loyihalarda, xayriya tadbirlarida va madaniy tadbirlarda ishtirok etib, mahalliy jamiyat hayotining bir qismiga aylandi.

Demografik dinamika va zamonaviy tendensiyalar

XXI asrda Janubiy Orolbo'yida xristian jamoalarining tarqalish tendensiyasi barqaror, ammo nisbatan cheklangan xarakterga ega. Ularning asosiy qismi pravoslav konfessiyasiga mansub bo'lib, ayrim protestant jamoalari ham mavjud.

Demografik omillar, migratsiya jarayonlari va urbanizatsiya xristian jamoalarining soniga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Shunga qaramay, diniy erkinlikning qonuniy kafolatlari ularning barqaror faoliyat yuritishiga imkon bermoqda. Bugungi kunda xristian jamoalari son jihatidan kichik bo'lsa-da, konfessiyalararo totuvlik muhitida o'z o'rniga ega diniy institut sifatida faoliyat ko'rsatmoqda.

Xulosa

XX–XXI asrlarda Janubiy Orolbo'yi hududlarida xristian jamoalarining tarqalish tendensiyasi bir necha tarixiy bosqichlarni bosib o'tdi. Chor Rossiyasi davrida u siyosiy ekspansiya bilan bog'liq holda shakllandi. Sovet davrida esa keskin cheklovlarga uchradi, biroq

yashirin shaklda saqlanib qoldi. Mustaqillikdan keyin diniy erkinlik siyosati ularning qonuniy faoliyatini tikladi.

Hozirgi bosqichda xristian jamoalari demografik jihatdan kichik guruhni tashkil etsa-da, mintaqaning diniy xilma-xilligini ifodalovchi muhim konfessional qatlam sifatida mavjudligini saqlab kelmoqda. Ularning istiqboli diniy bag'rikenglik siyosati, migratsiya jarayonlari va ijtimoiy barqarorlik bilan chambarchas bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abduvohidov, D. N. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston o'lkasida pravoslav cherkovlari qurilishi tarixi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2023.
2. Axmedjanov, G. A. O'rta Osiyoda Rossiya imperiyasi: Turkistonda chorizmning mustamlakachilik siyosati tarixi va tarixshunosligi. – Toshkent: O'zbekiston 1995.
3. Bartold, V. V. Turkistonning madaniyati va dini tarixi. – Toshkent: Sharq, 1927.
4. Kozlovskiy, P. S. Sovetlar davrida diniy tashkilotlarning ta'qibi. – Moskva: Politizdat, 1985.
5. Saidov, A. M. XXI asrda Orolbo'yi hududida diniy jamoalarning tarqalish xususiyatlari. – Toshkent: Tafakkur, 2019.
6. Stepanov, P. V. Sovet davrida din va davlat munosabatlari. – Moskva: Progress, 1988.